

CONSTANTIN VICĂ

A BIZALOM ÉS A WEBES TECHNOLÓGIA

A webes technológia fejlődésének kritikus pontjához érkezett. Egyrészt egyre nagyobb kereslet van a bizalom és azon mechanizmusok iránt, melyek a webes architektúrával és a webes szolgáltatásokkal szembeni bizalmat, illetve az ágensek (felhasználók) közötti kölcsönös bizalmat biztosítanák, másrészt ott van az uniformizálódás, a centralizáció és a stagnálás veszélye. A webes technológia alapvető jellemzője a rugalmasság. A web generatív technológiára épül, a generativitást pedig a bizalom feltételéhez köthetjük, mely fel is számolhatja azt.

A bizalom kérdése azonban bonyolultabb annál, mint ahogy első látásra tűnik. E fogalom története a szociológia fejlődésével kezdődik, és a gazdaságelméletekben fut be nagy karriert. 1906-ban Georg Simmel abból a kérdésből indult ki: mennyit kell tudnunk a többiekről ahhoz, hogy kapcsolatot tarthassunk fenn velük? (Simmel 1973) Simmel azt állította, hogy a másik reprezentálása szükségszerűen *részleges* kell hogy legyen ahhoz, hogy jó kapcsolatokat legyünk képesek fenntartani egymással; a köztünk levő viszonyok azért lehetségesek, mert a másiból úgymond *részeket vágunk ki*. Mindig racionálisan választunk részeket a másik külső reprezentációjából (mely reprezentáció „repedésekkel, irracionálissal, káosszal” teli), mindig „az egyik személy másíkról való teleologikusan meghatározott nemtudására támaszkodunk” (Simmel 1973. 11–12.). A továbbiakban Simmel azt állítja, hogy a modern élet a „hi-

Az írás az Analele Universităţii din Bucureşti. Seria Filosofie 2008-as számában *Încrederea și tehnologia* web cím alatt megjelent tanulmány részleges és némileg átdolgozott fordítása (79–89.).

**A bizalom a weben
lokális jelenség, és nem
feltételezi a valós
világbeli bizalommal
való hasonlóságot.**

telek gazdasága”. Innen kezdve pedig a bizalom minden viszony alapja: „Modern létezésünk sokkal nagyobb mértékben a másik ember őszinteségébe vetett hiten alapul, mint amennyire ezt általában tudatosítjuk önmagunkban – kezdve a gazdaságtól, amely egyre inkább hitelgazdasággá válik, egészen a tudomány területéig, ahol a kutatók többsége kénytelen számtalan esetben mások egyáltalán nem felülvizsgálható eredményeit felhasználni.” (Simmel 1973. 317–318.)

Simmel javaslata, mely korábban innovatívnak számított, problematikus marad. Megjegyzéseit arra fogom használni, hogy kritikával illessem a bizalom azon modelljeinek kiépítését, melyek a személyt önmagában veszik alapul, nem pedig identitása „minimál”-változatát, az információs változatot. Lehetséges, hogy a teljes vita nyelvi összeférhetetlenségből ered: Pettit elemzése (Pettit 2008) ilyen példa, ahol a szerző angol különbségteleinek nincs megfelelője a neolatin nyelvekben.

Az én vállalkozásom abban állna, hogy összekapcsoljam a bizalomról szóló filozófiai reflexiót a webtechnológiával úgy, hogy ne feledkezzem meg Simmel megjegyzéseiről, és a bizalom egy olyan minimális modelljével dolgozzam, mely meghaladja a kiteljesedett és végleges identitás, a kompakt, teljes én követelményét.

Az új technológiák egyik legújabbika a world wide web, melyet 1991-ben a CERN-ben kísérletezett ki egy Tim Berners-Lee vezette csoport, és néhány év alatt népszerűvé vált. A web dokumentumok és dokumentumokhoz vezető kapcsolódási pontok (az internet infrastruktúráján elhelyezett) decentralizált hálózata, mely az európai kutatók közötti tudásközvetítés rendszereként indult útjára. Tim Berners-Lee, a web „feltalálója”, elutasította e technológia szabadalmaztatását, ezzel pedig az nyitott és generatív maradt. Egységes, sztenderd és kívülről kötelezővé tett rendszabályok híján a web nagyon sokat fejlődött az elmúlt években, jelen pillanatban a világ lakosságának egynegyede internet-felhasználó.

Általánosan elfogadott tény, hogy a technika filozófiájának régi elméletei részben lehetővé teszik az új technológiák bizonyos jellemzőinek megértését, általános elemzési keretet viszont nem biztosíthatnak (Lenk 2005. 47.). 1970 után (Hans Lenk nem véletlenül választja ezt az évet: ekkor kezdődnek az első online adatközvetítések) a technológia új irányba kezdett fejlődni, melyben a hangsúly a gépekről, eszközökről és technikai tárgyakra a műveletekre, eljárásokra és processzálásra helyeződött át. A technológia új sajátosságai főként az informatizálás, az absztrahálás és a formalizálás műveleteire alapoznak, éppen ezért könnyebben érthetővé válnak a mesterségeség (szintetikus világok), a virtualitás (cybertér) és a multimédia (médiakonvergencia) fogalmi segítségével. Más jellemzők lennének a rugalmasság és a modularitás, az autonómia (vagy éppen meta-autonómia a replikáció és a szabályok kombinációja révén más informatikai rendszerek által tervezett rendszerek esetében), a miniatürizálás és az ubiquitás. Közvetlen következménye pedig a felelősség szétosztása lenne – a „kié a felelősség a hálózatokból álló hálózat, az internet esetében?” kérdés jogos. E technológiák nem rendelkeznek olyan letisztult, emberek által kialakított szabályokkal, melyek makro-, rendszerszinten vagy az egyéni döntés szintjén kormányoznák őket.

A web mint kutatási tervezet

■ 2006-ban ugyanazon Berners-Lee kezdeményezésére újabb „kutatási tervezetet” alakítottak ki: a web tudományáét, mely „leírását nyújtja annak, hogy a web (a decentralizált információs struktúra) technológiája hogyan felelhet meg tudományos, reprezentációs és kommunikációs elvárásoknak” (Berners-Lee 2006. 3.). A web elterjedőben levő technológia, és ilyenként minél több ember számára konszenzuális platformot kell biztosítania: a bizalomnak és a bizalmasságnak, az információ sze-

mélyes ellenőrzésének, mindenki jogai és elvárásai tiszteletben tartásának követelményeit kell teljesítenie (Berners-Lee 2006. 2.).

A terület interdiszciplinaritása filozófiai megközelítést követel meg, hiszen a web társadalmi aspektusairól, a webes technológia társadalmi, kognitív és morális kontextusáról van szó (Berners-Lee 2006. 71.). A web több rétegből áll, mely rétegek platformmá alakuló sztenderd, nyelv és protokoll szerint működnek. A platformnak minél semlegesebbnek kell lennie (a *net neutrality*-hez közel álló fogalom¹). A rétegeket nem lehet egymásra redukálni. A legfelsőbbeknek van a leginkább értelmük, az egyének számára hozzáférhető jelentésük. Minél mélyebbre hatolunk, a nyelvek annál erőteljesebben a gépezeteké vagy az ember-gépezet közötti interakcióé (programozási nyelvek és eljárások) lesznek (Berners-Lee 2006. 71–72.). A webes infrastruktúra négy vízszintes réteg gyűjteményeként gondolható el. Lentről felfele ezek a következők: az információ közvetítésének médiuma, a *hardware* réteg (a számítógép mint fizikai gép), a *software* réteg (az információ adminisztrálását biztosító programok a *szerveren*, a navigációs programok, a böngészők) és a tartalmi réteg. A közvetítő médium összekapcsolja egymással a számítógépeket, a *software* lehetővé teszi a webes csatlakozást és a weboldalakot, a web maga pedig (a dokumentumok és az azok közötti kapcsolatok összessége) nem más, mint az információs tartalom.

A web főként társadalmi és nem technikai megvalósítás, a végső célja pedig a web típusú létezés, vagyis az információk és az azok közötti viszonyok hálószerű létezésének világban való fenntartása és feljavítása (Berners-Lee 2000. 133.). A webes társadalom előfeltétele a bizalom (*trust*) (Berners-Lee 2000: 136.). A bizalmat megvalósító technológiák mellett (mint amilyen a *public-key cryptography*) a weben minden emberi ágensnek megvan az a szabadsága, hogy megállapítsa a bizalom saját kritériumait. A bizalom a web Achilles-ina (Berners-Lee 2000. 136.), a társadalmi eljárás pedig olyan irányba hat, hogy elkerülje a centralizálást mint a bizalom megszerzésének mechanizmusát (hogy biztosítsa e technológia sajátos decentralizált és generatív modelljét).

Hogyan hozhatjuk létre a bizalom hálózatát?

■ A web társadalmi modellje alapján véve a bizalom mindennapi életben használt társadalmi modelljét veszi alapul (Berners-Lee 2000. 167.). Hogyan választjuk ki a releváns információt, milyen könyvet választunk olvasásra, mit cselekszünk – minden esetben vagy mások hírnevére támaszkodunk, vagy a magántér védelmének politikájára (*privacy*), vagy a folyamatban érintett harmadik fél javaslataira (ilyenek például a könyv fülén szereplő információk, az orvos vagy a bank tanácsai stb.). Nap mint nap a „bizalom hálózában” élünk, melyet dinamikusan építünk fel más ágensekhez való viszonyunkban.

A bizalom személyes hitek gyűjteménye (Berners-Lee 2006. 88.). Lehet episztémikus jellegű – azt hiszem, hogy az elért információ igaz – vagy a weben való információkeresés kommunikációs partnerének identitásával kapcsolatos – azt hiszem, hogy X honlap valóban az, ami, Y személy valóban a mindennapi életbeli Y személy stb. Bizalom nélkül az online tevékenység nagy része nem volna lehetséges. A webes szolgáltatásoknak (a kereső oldalaknak vagy az *e-commerce*, *e-payment* vagy *e-government* oldalaknak) nagy bizalmat kell szavatolniuk a tekintetben, hogy a személyes adatok közvetítése biztonságos. A webes infrastruktúrának és a webes architektúrának bizalmat kell szavatolnia, vagyis a névtelen navigálás biztonságát és az adatok közvetítésének pontosságát (Berners-Lee 2006. 88.). A bizalom dinamikus jelenség, a webes tapasztalat minden szintjén a bizalom sajátos szintje érvényesül (Berners-Lee 2006. 89.).² Különbég van a rendszerekben való bizalom (ilyen példá-

ul a webes architektúra egésze vagy a kódolási technikák) és az online egyéni ágensokban való bizalom között. Emiatt a bizalom nem csak korrekt technológiákat és eszközöket hoz létre. A bizalom közjő (Berners-Lee 2006. 89.), s ezzel magyarázható a blattolók (*free-riders*) létezése, akik ki fogják használni a rendszerbe vetett bizalmat, de nem fogják fenntartani az ágenseknek nyújtottat. Két tényező van, mely csekély eredménnyel kecsegtet minden arra vonatkozó kísérletet, hogy a weben fellelt személyekkel szembeni bizalmat egynemű modellre vezesse vissza (McGeer 2004. 95.): a Próteusz és az Eliza faktor. A Próteusz faktor arra a könnyedségre vonatkozik, mellyel a személyek elrejtik a neten valós identitásukat, és ágensekként új identitásokat építhetnek ki, melyek semmilyen összefüggésben nem állnak a fizikai világgal (McGeer 2004. 95.).³ Az Eliza faktor (azon számítógépes program nevéből, melyet 1966-ban Joseph Weizenbaum dolgozott ki, s mely egy rogeriánus terapeutát szimulál) azon könnyedségben nyilvánul meg, mellyel az egyéneket elcsábítja az online szöveg, a beszélgetésablak (McGeer 2004. 95.), melyet a „lélek ablakának” látanak és nem tükrönek, mely saját imaginárius projekcióikat vetíti ki. E pszichikai tényezők beleszólnak az online kommunikációba, és kisiklatnak minden az individuuum mint személy és az individuuum mint online ágens közötti kapcsolatot.

A rendszer szintjén értelmezett bizalom a biztonság infrastruktúrájában értelmezhető (kódolt kommunikáció és egy harmadik fél által kibocsátott biztonsági igazolvány), és a webet uraló biztonsági szabályok betartásán alapszik. Egyéni szinten a bizalom becsületességen, kölcsönösségen és az etikett szabályainak betartásán alapszik. A webfelhasználó kialakítja hírnevét (a többi felhasználó „tanúja” [*trustee*] e folyamatnak), mely, bár erősen szubjektív elem, nem zárja ki a deviáció lehetőségét (Berners-Lee 2006. 89.). A bizalom dinamikus, következőképpen nem jelezhető előre, hogyan cselekszik majd a felhasználó egy lényegesen különböző helyzetben. A bizalom egy másik jellemzője az intranzitivitás: ha A B-be fekteti a bizalmát, B pedig C-be, ez a tény nem feltételezi A C-be vetett bizalmát. Ha B azt javasolja A-nak, hogy bizzon C-ben, akkor ez A számára racionális érv (Berners-Lee 2006. 92.). Ugyanakkor A, B és C egyaránt hisznek a gépekben és a web alsóbb rétegeinek önműködő folyamataiban. Ahogyan a továbbiakban érvelni fogok, ők „statikus” értelemben alapoznak a technológiára. Ehhez a bizalomtípushoz bizonyítékokra van szükség: akár magától értetődő bizonyítékokra (a HTTP-protokoll lehetővé teszi a szerver és a kereső közötti kommunikációt, az URL-cím egyetlen dokumentumhoz társítható stb.), akár mechanikai vagy algoritmikus bizonyítékokra, melyeket a legtöbb esetben sem A, sem B, sem C nem tudnak megérteni.

A probléma egy olyan viszonyra redukálható, melyet egyelőre nehezen lehet tisztázni (Berners-Lee 2006. 93–94.): arra, amely webes kollektív identitásainkba vetett kölcsönös bizalom és a gépekbe (*hardware*) és a programokba (*software*) vetett társadalmi-mechanikus bizalmunk között van. E viszony tisztázása változtatja majd a webes technológiát a bizalom rendszerévé. Ez a tisztázás azonban a web természetének, a generativitásnak a megromlását is eredményezheti.

A bizalom és a személyek

■ A telejelenlét típusú médiumokban, mint amilyen az online médium, a személyekbe vetett racionális bizalom lehetetlenségének radikális kritikáját Philip Pettit valósította meg először 2004-ben az *Analyse & Kritik* című folyóiratban, majd 2008-ban újraközölte az *Information Technology and Moral Philosophy* című többszerzős kötetben. Az általa kidolgozott hipotézis egyszerű: az online médiumban mindannyian Gűgész gyűrűjét viseljük (Pettit 2008. 172.). A telejelenlét (a csak online kapcsolat) nem adja meg annak lehetőségét, hogy a személyek kölcsönösen bízzanak

egymásban, olyan médium ez, mely nem teszi lehetővé a bizalom előzményeinek fejlődését. Pettit kiindulópontként különbséget tesz a struktúrára, a mechanizmusra való alapozásban megnyilvánuló statikus módozatú bizalom (*reliance*) és a bizalom mint szubjektív hiten alapuló viszony (*trust*) között. A különbség igen jelentős: a *reliance* racionális rutin, mely azon elvárást fejezi ki, hogy a személyek az intézményesen meghatározott irányban cselekszenek, szabályok szerint – racionális elvárás, hogy a sofőrök betartsák a közlekedési szabályokat, hogy az orvosok közbelépjenek a páciens megmentése érdekében stb. (Pettit 2008. 162.). E *reliance* által az egyének maximálják hatékonyságukat, a rutinra támaszkodva sikerül elérniük céljaikat (Pettit 2008. 162.). A bizalom mint szubjektív hiten alapuló viszony (*trust*) esetében a különbség nem a racionalitás hiányában, hanem a viszony interaktív és dinamikus jellegében áll (Pettit 2008. 163.). A *trust* azt feltételezi, hogy nem a rutinra támaszkodsz, hanem a másokban tudatosítod, hogy bízol benne, s a bizalom fenoménjében helyezed el őt. Milyen feltételek mellett jelenik meg a bizalom felé való nyitás? Az attitűd típusú társadalmi javak egyike a mások általi megbecsülés vagy elismerés: az egyének azon vágya, hogy pozitív társadalmi státuszt alakítsanak ki, a bizalom előfeltétele és gyakran megszerzésének motorja is (Pettit 2008. 166–169.).

Az online médiumot és a piacgazdaság metaforáját többször állították analogikus viszonyba egymással (Berners-Lee 2000. 39.). Mindkettő olyan információs tér, mely egy adott szabálycsomag szerint történő cseréken alapszik. Ebben az esetben az online médium vajon olyan tér is lenne, melyben racionálisan támaszkodhatom másokra, titkokat oszthatok meg, tanácsot kérhetek a személyes problémáim megoldásához vagy felmutathatom anyagi helyzetemet (Pettit 2008. 170.)? Pettit azt állítja, hogy nem, mert az online alapvető előfeltevése az, hogy a személyek nem olyan személyek, mint a valós életben, hanem „personák”, digitális maszkok. A dinamikus viszonyként felfogott bizalom egyetlen formája sem létezhet tehát: sem az elsőfokú (melyben konkrét bizonyítékaink vannak a személyekről és azok viselkedéséről), sem a másodfokú, melyben az elismerés motorja mozgásba lép (Pettit 2008. 172–173.). Az a tény, hogy a gyűrűt ujjunkon bármikor megfordíthatjuk – vagyis bármikor lemondhatunk digitális maszkunkról a mások által ismert formájában –, a bizalom legfőbb akadálya. Online nincsenek bizonyítékaink a személy viselkedésére vonatkozóan, sem más forrásból (harmadik féltől) érkező bizonyítékaink, sem az adott személy múltbeli tetteinek archívuma nem áll rendelkezésünkre (Pettit 2008. 171–172.).

Még ha el is fogadnánk az elméleti elkülönítést (*reliance/trust*), nem szűnne meg a bizalom *webének* technológiai problémája, csak egy magától értetődő kijelentés mellett érvelnénk: a személyek a weben nem ugyanazok, mint a valós életben. E tényt azonban senki sem kérdőjelezi meg, a digitális identitás a kortárs ember identitásának, e bonyolult identitásformának csak egyik aspektusa. A „digitális maszkok”, ha az eBayen alkudozom vagy wikipédia-szócikket írok, nem esnek egybe a személyekkel, csak bizonyos mértékben reprezentálják azokat. Az online bizalom a vártnál sokkal kevésbé áll összefüggésben a valós életbeli identitással. Azon műveletek esetében, melyek szükségszerűen való életbeli személyeket feltételeznek (mint az *e-banking* szolgáltatások igénybevétele), technológiai megoldás létezik: az adatközvetítés műveletének kódolása. Azon *webes* tapasztalatok esetében, melyek nem feltételezik teljesen és szükségszerűen a személyt (egy wikipédia-szócikk megírása, egy hír olvasása, egy weblogos kommentár), nem is szükséges a személyek iránti bizalom, hanem inkább a rutinos bizalom (*reliance*). Ugyanúgy bízni abban, hogy az információ sértetlenül megérkezik, olyan bizalmat feltételez, melynek technikai és nem társadalmi előfeltételei vannak. A gond akkor merül fel, ha a technológia e semlegességét és evolutív autonómiáját a szervezetek (például az állam) beavatkozásai

áthágják, vagy a kereskedelmi ágensek bizonyos szabályokat nem tartanak be (a Page+Rank algoritmusának Google általi megváltoztatása a saját szolgáltatásai előnyére) – ekkor a bizalom mint rutin veszélyeztetetté válik.

A másodfokú bizalmat, mely az elismerésen és a harmadik fél ajánlásán alapszik, a webes rendszer már támogatja. A biztonsági igazolványok módszerét a felhasználók sikerrel alkalmazzák. A bizalom intranzitivitásából kiindulva kidolgozták az elismerés „algoritmusát” (a PageRank egy ilyenfajta algoritmus példája), mely a kapcsolatok számán és más honlapok vagy személyek felől érkező pozitív ajánlásokon alapszik. Az a tény, hogy a bizalom nem megjósolható, tulajdonképpen garancia: az egyének a weben úgy cselekszenek, mint egy tökéletlen szabadpiacon, mely mértékletes „kereskedőkké” teszi őket, akik ismerik a bizonyos beavatkozások magas kockázati fokát. Amennyivel magasabb rutin-bizalmat biztosít a piac – mint például egy Facebook vagy LinkedIn-típusú online közösség vagy közösségi oldal –, annyival inkább közeledik a másodfokú hit-bizalom az elsőfokú hit-bizalomhoz. A közösségi oldalak ellentmondanak Gügész mítosza elvének: a hálózat más „personái” követik minden cselekedetünket, a viselkedés változását azonnal észreveszik és jelentik.

Pettitnek van egy bevallatlan feltételezése: az online médiumban a személyek identitása egynemű. E médium sajátossága azonban éppen azon képesség, hogy utópikus előzményeket biztosít: az egyének bármilyen identitást kiválaszthatnak maguknak, és határtalan tapasztalatuk lehet. Már nem különböző, a választott tapasztalatok szerint választott világok szubjektumai – wikipédia vagy online póker, közösségi oldal vagy episztémikus alkalmazások közössége –, és e világok mindenikében az interakció bizonyos szabályok szerint valósul meg. Amennyiben a felhasználók nem támaszkodhatnak (*rely upon*) ezekre a szabályokra, akkor az ilyen típusú platformok, melyek a web nagy részét létrehozzák, nem lesznek hitelesek. A bizalom a weben lokális jelenség, és nem feltételezi a valós világbeli bizalommal való hasonlóságot. Az online médiumban az identitás az adott digitális „régio” elvárásainak függvényében megosztott. Berners-Lee meglátása a kollektív identitások kérdésében itt talál válaszra.

Minimál-identitás

■ Amellett próbáltam érvelni, hogy az identitás a webes bizalomnak nem alapvető problémája. A bizalom elsősorban rutin jellegű, s két elven alapszik: a semlegességen és a személyes információkat közvetítő csatornák kódolásán. Az egyéneknek a webre való fellépés pillanatában meg kell érteniük e technológia generatív struktúráját (rugalmasságtöbblet, biztonságihiány), és software-ek szintjén kell védeniük adataikat. Ez már nem technológiai, hanem társadalmi elvárás, a digitális határon túl. Olyan elvárás, mely nevelésbeli és nem technikai vagy politikai ellenőrzéssel kapcsolatos cselekvést feltételez. Ezen elvárás nehezen vihető át a gyakorlatba a két zavaró tényező (Próteusz és Eliza) miatt, azonban sokkal kívánatosabb, mint a bizalmat ellenőrző központ irányított megjelenése vagy „techno-társadalmi identitás” (biztonsági chip, kód, egyedi kulcs) hozzárendelése az online ágenssé váló személyekhez.

A bizalmon alapuló közvetlen viszonyok esetében ezek lokális szinten, vagyis a web egy lehatárolt régióján belül – mint amilyenek a közösségi hálózatok vagy online közösségek – fejlődnek ki (találják meg normáikat és bizonyítékaikat). A webes tapasztalatok nagyon eltérőek, mert eltérőek a személyeknek a web által biztosított felületen belüli céljai. Így a cél függvényében választjuk ki a netnek azt a régióját, ahova csatlakozni szeretnénk. Minden régióknak megvannak a maga módszerei arra, hogy a hazugság vagy a csalás prohibítív árat érjen el.

Nem hinném, hogy bárki is úgy szörfölne a weben, mint egy *egyszerre* szabad és biztonságos információs térben. Van egy metafora, mely szerint az internet „információs autósztráda”. Vajon azok az egvények, akik az autósztrádán autót vezetnek, nem tudják, hogy autósztrádán vannak, nem látják a körülöttük levő autókat, és nem alkalmazkodnak-e a közlekedési táblákhoz? Néhány kivételtől eltekintve „szabályosan játszanak”, mert túl nagy ára lenne annak, hogy másként döntsének. Az autósztrádán, amennyiben a szabályokat betartják, közlekedhetnek olyan személyek, akik képesek megjavítani autójukat, és olyanok, akik nem képesek erre. Az a bizalom, melyet a másikba vetnek, *reliance* típusú bizalom, és nem személyre szabott. Ugyanakkor lokális bizalom (éppúgy, ahogyan az államhatárok átlépésekor az autósztrádán való közlekedés szabályai is megváltoznak), mely a digitális tér egy adott szegmensére vonatkozik.

K. A. fordítása

■ JEGYZETEK

1. Egy hálózat neutralitása a tartalommal, a felhasznált periferikus eszközzel, a választott kommunikációs módozatokkal kapcsolatos megszorítások hiányára vonatkozik. (http://en.wikipedia.org/wiki/Network_neutrality – letöltve: 2010. 06. 14.)
2. A webes tapasztalat a Google keresőprogram használatára szorítkozhat. Egy másik tapasztalat lehet az, amikor online gazdasági ügyleteket bonyolítunk le (vásárlás, pénzáttalás, licitálás stb.). Egy másik szinten a wikipédia szócikkek írásában való közreműködés szintén webes tapasztalat, mint ahogyan a weblogok vagy egy a Facebookhoz hasonló közösségi oldal használata is az. Mindezek a bizalom különböző szintjeit feltételezik az online és a fizikai identitás különböző aspektusaival összefüggésben. Ezen sajátos esetek mindenikére vonatkozóan egyre alkalmazottabb szociológiai szakirodalom vonatkozik.
3. Valóban a nickname-ek (fedőnevek) nagy részének semmi köze a valós identitáshoz, mint ahogy az online videojátékbeli vagy 3D virtuális világbeli (a World of Warcraft vagy a Second Life) avatarnak inkább fikciós/imaginárius jellemzői lesznek, semmint a fizikai világban megnyilvánuló identitással közös jellemzői.

■ IRODALOM

- Tim Berners-Lee et al: A Framework of Web Science. Foundations and Trends in Web Science. 2006. 1. 1. 1–130.
- Tim Berners-Lee: Weaving the Web. The Past, Present and Future of the World Wide Web by Its Inventor. Texere, London, 2000.
- Hubert L. Dreyfus: On the Internet. Routledge, London, 2001.
- Hans Lenk: Recognizing the Structural Features of the New Technologies. Encyclopedia of Science, Technology and Ethics. Szerk. Carl Mitcham. I. Macmillan Reference USA, Farmington Hills, 2005.
- Victoria McGeer: Developing Trust on the Internet. Analyse & Kritik 2004. 26. 91–107.
- Philip Pettit: Trust, Reliance, and the Internet. Information Technology and Moral Philosophy. Jeroen van den Hover (ed). John Weckert. Cambridge University Press, New York, 2008.
- Georg Simmel: A titok és a titkos társadalom. (Ford. Berényi Gábor) In: Uő: Válogatott társadalomelméleti tanulmányok. Gondolat, Bp., 1973. 311–345.
- Jonathan L. Zittrain: The Future of the Internet. And How to Stop It. Yale University Press, Yale, 2008. Online változat: <http://futureoftheinternet.org/blog>. Letöltve: 2010. 06. 14.

